

Vida Gábor

ÖKOLEVÉL

Édes néném, bő tíz éve már annak, hogy ismét falun lakom, de azt nem mondhatom, hogy itt is élek, mert abból, amit mezőgazdasági tudásom lehetővé tesz, én sem bírok megélni. Van itt még sok magamhoz hasonló, akik nem, vagy mert keveset tudunk, vagy mert amire szükségünk van, azt ebből nem lehet. Akárhogy is van, ebben a dologban a mai világ környezeti problémáinak a summája benne foglaltatik. Egy ásóval és egy kapával senki nem tud annyi zöldséget termeszteni, hogy az árából Hajdúszoboszlón nyaralhasson, ehhez még három kapa sem elég, ehhez már traktor kell, és szubvenció. A traktorhoz meg üzemanyag, a szubvencióhoz pedig politikai döntés. Ilyen egyszerű. Mikor a döntés megvan, kis szobában kis parasztok, nagy szobában nagy parasztok kitöltik az űrlapokat – a gazdák. Szoboszlón öregesen bugyog tovább a termálvíz.

Parasztok ma már természetesen nincsenek. Egyszer észrevettem, hogy a román irodalom tankönyveiből törölték ezt a szót (*țăran*), mezőgazdász (*agricultor*) lett belőle és farmer (*fermier*), pedig bő tíz éven át minden végzős generáció a román paraszt irodalmi alakjából érettségizett. Azt nem tudom, hogy a magyar irodalom hol tart most ezzel, ha esetleg Móricz Zsigmondot is revízió alá kell venni, mint Jókait, akkor mi lesz? Különböznél a parasztot is olyan hangsúllyal mondani, hogy ne legyen sértő. Azt is ideírom, édes Néném, bár nem tartozik szigorúan a tárgyhoz, nekem az *Erdély-trilógia* nem tetszett, valami olyat akart lépni vele Zsigabá, amit még ő sem léphetett meg, pedig beleadott mindent. Túl sok remekművet senki sem írhat. Láthatja már ebből Kéd, engem a történelmi Erdély alig foglalkoztat, de ha filmet kellene csinálni, akkor Passuth regénye (*Négy szél Erdélyben*) sokkal alkalmasabb erre, mint bármelyik. A pozitívista szemléletnek is megvan a maga haszna: érthető, a tény tény, a mondanivaló pedig világos. Ám ahogy mondtam, engem ma már inkább a természeti dolgok érdekelnek, és nemcsak a jelen szövegben. Mert miközben a gazdasági, társadalmi, infrastrukturális alulfejlettségen kesergünk és dühöngünk, micsoda egy szó ez is, alulfejlett (*subdezvoltat*), tehát kesergünk és dühöngünk, hogy semmi nem

olyan, amilyen kellene legyen, ennek az ittfelejtett természeti környezetnek a felszámolását sürgetjük, a haszon nevében és Szoboszló termálvizeinek ígéretével, all inclusiv.

Úgy van, édes Néném, hogy a szomszéd házsor kertjei mögött kanyargó patakon túl rövidesen egy autópályaszakasz fog épülni, amely nélkül az erdélyi meg a romániai kibontakozás aligha mehet végbe. Biztos lesz hangfogó kerítés hozzá és alagút, amin a vadak, felüljáró, amin mi, szelídek átkelhetünk. A kisajátított kukoricásokért nem nagy kár, lapály és kaszáló is marad elég. De én azokat a széttúrt dombokat és letarolt erdőket, amelyek az építés nyomán maradni fognak, módfelett sajnálom, szoktam látni repülőből, hogy mivel jár a haladás. Az erdőért is volt érdemes még itt kitarítani, tájba vetve élni. A növényzet majd megint birtokba veszi a tájsebeket, a vadállomány megszokja, én viszont ehhez már öreg vagyok, és szívesen lemondanék a várható haszonról. Ha meglesz, mondja a szomszédom, akkor három-négy óra alatt Szoboszlón tudunk lenni. Mondtam neki, onnan is bárki három óra alatt ide tud majd érni, az is, akire semmi szükség. Különbösen is a lakosság jelentékeny részének fő elfoglaltsága, hogy megy valahonnan valahova, mindig gyorsan és mindig türelmetlenül, ingerülten.

Hogy nincs autóm, azon még azok a hölgyek is elcsodálkoznak, akik amúgy irodalmi és emberi értéket nem vonják kétségbe. Bárhogy is számolom, édes Néném, az én ökológiai lábnyomom alig fele akkora, mint a gyenge európai átlag, pedig semmiben sem szenvedek hiányt. Nem is vagyok primitív. Négyórányira lakom a Deák tértől, lemértem az időt, és így a legolcsóbb: busz, busz, repülő, busz, metró. Erre közelebb, arra hamarabb, mondja a székely. Néha tényleg arra vágyom, hogy két hétig ne kelljen még a szomszéd faluba se átmennem. Emlékszik, édes Néném, arra a jelenetre, mikor Lúdas Matyit elküldi az anyja libával a vásárba, pedig huszonegy éves, de még nem járt a falu határán túl. El is kezdődik ott a magyar irodalmi modernitás, véget ér a boldogság, jön a szenvedéstörténet, ami azóta is tart. Nem jut mindenkinek liba. Ha jutna, nem kellene szerencsét próbálni. Vagy ha mégis kell, akkor viszonylag hamar egy embernek hét libája lesz, egynek három és a többinek egy sem. Ez a modernizáció, Balzac erről már mindent tudott. A kapitalizmus kritikájára én egy szót sem akarok most vesztegetni, úgyis leperreg. Attól viszont ma is szomorú leszek, amikor eszembe jut, hogy egy magyar filozófus milyen okosan érvelt amellett, hogy a kapitalizmus a legjobb és az egyetlen értelmes világrend. Aztán rájött, hogy tévedett, nem gyakori nálunk az ilyen típusú felismerés, kritikai észrevételeit azóta is olvasgatom. Viszont azt nem tudta megmondani, hogy majd a kapitalizmus

képes lesz-e a saját rendszerszintű összeomlását is integrálni, mint eddig mindent, vagy erre már nem képes. Ez pont olyan metafizikai kérdés, mint az, hogy ha egy kígyó a saját farkánál fogva lenyeli magát, akkor mi lesz? Nehogy azt mondja, hogy ez állatkínzás, édes Néném. Az állatok egy része jobban bírja a gyűródést, mint az ember, amelyek nem, azokat már kipusztítottuk, vagy folyamatban van a kihalásuk. Amelyek viszont kibírják az embert, azok majd fel is falják. Ha lehet hinni a földtörténet tanulságainak, akkor az élővilágért nem kell aggódni, csakis az emberért. Ugyan kit fog majd érdekelni, hogy az atlanti vagy a csendes-óceáni lazac tenyészthető olcsóbban és nagyobb haszonnal, ha nem lesz tenyésztő, felhasználó és haszonhúzó, csak medve. Ha komolyan vesszük a földtörténetet, ahhoz sem kell nagy képzelőerő, hogy megértsük, az ember minden kártékonyásával együtt nem egyszerűen a klímaváltozás okozója, hanem a produktuma, az utolsó nagy eljegesedést követő olvadás nélkül nem is létezne.

Amikor még geológusnak készültem (vö. termálvíz, Szoboszló), minden szakember egyetértett abban, hogy a mostani felmelegedést újabb lehűlés fogja követni, csak nem tudni, mikor. A földtörténeti ciklusok ismétlődéseket mutatnak, jégkorszak is négy volt a harmadkor óta, mi a negyedik legvégén élünk. Hogy velünk mindennek vége majd, az egy vallási képzet, amely tudományos modelleket használ, de alapvetően vallás, a híveinek ingerültségén ez jól érződik. A ciklusok képzete is vallási eredetű, meg az a gondolat is, hogy a világ egyáltalán létezik. És ha egyszer nem lesz? Ki fog helyettem jeges kávé inni? Honnan lesz kávé, és ki viszi le majd a szemetet? Jég nem lesz, legalábbis a számítások szerint. Az elmúlt években a gondolkodásunk léptéke furamód átalakult. A klímatudós ma években számol, és szimbolikus másodpercekben, amelyek még talán adva vannak. Régebb a geológus évmilliókkal dobálózott, amelyeknek alig volt emberi relevanciájuk. A klímatudós neológ, a geológus ortodox – legalábbis a szójáték kedvéért. A klímatudós haladó, a geológus maradi. A klímatudós be szeretne avatkozni, a geológus tudja, hogy nem lehet. Gyors, azonnali, gazdaságos megoldásra van szükség, hisz pontosan tudjuk a probléma igazi és végső okát. Pedig nem tudjuk. Ha biztosan tudunk valamit, nem kell moralizálni hozzá. A modernizáció hitette el, hogy van biztos módszer, ez akarati kérdés, politika, morál, szervezés, pénz és egy kis idő. Lennie kell, ez az imperatívusz. Időnk van a legkevesebb, a műszereken vibráló számok drámai visszszámálást jeleznek, megint egy határidő, egy verseny, ami a legjobb serkentő, és aztán jön a letargia, ha véletlenül nem sikerült megnyerni. Mintha az emberi létezésnek az volna a finalitása, hogy a visszszámáláló órát az utolsó

másodpercekben megállítsuk. Rossz amerikai filmek nagyjelenetében szét kell kapcsolni a bombát, később esküvő lesz, a hős meg a hősnő házasodnak össze, onnan sem késhetünk el. A giccs alapvető társadalmi szükséglet, megnyugtat és felemel, ha nem velünk történik, el sem hisszük. Az utolsó klímacsúcs, ahol a világ kedves és gonosz hatalmai aláírják a végső egyezményt, amelynek betartásával a probléma megoldható, egy szappanopera fináléjába kívánkozik, vagy a *Jelenések könyvébe*.

A világ egyik legszebb cseppkőbarlangjában (Grotte di Castellana) mesélte az idegenvezető, hogy amikor százezer évvel ezelőtt olvadni kezdtek a gleccserek... Miért kezdtek olvadni a gleccserek, ezt szerettem volna megkérdezni, de nem hiszem, hogy tudta a választ. Mióta viszont a rómaiak az utolsó tölgyfát is kivágták azon a vidéken, sok-sok métert süllyedt a karsztvíz, sok helyütt el is tűnt, kiszáradtak a források és a patakok, nyáron ott nem jó. Mióta az Alpok és a Kárpátok erdeit jórészt kitermelték, a Duna-delta háromszorosára nőtt, a hordalék nagy része itt rakódik le. Eurázsia felszíni édesvízkészletének nagy részét egyszerűen leengedték a tengerbe, ahogy a Balatont is le akarták, ahogy az Ecsedi-láptól is meg lett szabadulva. Am hogy Belső-Ázsia kiszáradását mi okozta, mikor ott ilyen tájmérnöki aktivitás nem zajlott még, arról Stein Aurél is azt írta 1911-ben, hogy további vizsgálódást igényel. Ő is tudott már a Föld általános felmelegedéséről, nem ma találták ki, csak a világsajtó mostanság értette meg a téma grandiózus voltát. Rá fog unni, mert még mindenre ráunt. Valószínűleg egy érdekesebb, gyors megoldást kívánó probléma fog jelentkezni, amelyben a visszszámolás vibráló fényei erősebbek. A jövő mindig sürget. Én pedig, édes Néném, azzal a furcsa élménnyel maradok immár életem végéig, hogy amikor az első angol nyelvű újságcikket végre el tudtam olvasni, abban arról értekeztek, hogy a marhák által termelt fíng metántartalma pusztítja a Földet. Azt gondoltam, töredékes még a nyelvtudásom, nem értem jól. Pedig jól értettem. Kiszámolták, hány marha, hány fíngás, az mennyi metán. Mondtam magamban, felebarátom, ha láttál volna kitörésben levő gázkutat, amelyből percenként tízezer köbméter metán tör a levegőbe, ezt a cikket nem írtad volna meg, menekültél volna te is. Mindig a mértékkal és a léptékkal van csak baj, mert a számok nem hazudnak, a számokkal áltatjuk magunkat.

Összevissza kalandoztam, édes Néném, ahogy szoktam, de mivel kevés problémára tudok megoldást és kevés kérdésre pontos választ, ez még egy ideig így marad. Jön a tavasz, és ha belegondolok, milyen pusztítást végeztek tavaly a csupaszcsigák a kertemben, kiráz a hideg, az idén sem volt igazi tél.

Szeretek nyáron meztláb járni. Sokan voltak a csigák, hemzsegték, néha elfogott az undor. Ők is Isten teremtményei, már ha van Isten, de semmi keresnivalójuk itt. Ha mérgezem őket, állatkínzás, azt írta valaki. Ha megesznek mindent, az nem. Másvalaki mondta, vegyek indiai futókacsát, az felzabálja őket, mondtam neki, a rókát is én etessem, hát őrzője vagyok-e én a táplálékláncnak? *Il faut cultiver notre jardin* (Voltaire).

Édes Néném, én a klímakatasztrófa ellenszerét ismerem, el is mondom Kédnek gyorsan, amíg el nem felejttem, vagy valami újabb ostobaság ki nem szorítja a fejemből. Az a baj, hogy ezt mindenki tudja, így nem lehet szabadalmaztatni. Kevesebbet kell enni, és többet mozogni; kevesebbet kell inni, és csak jót; kevesebbet kellene fölöslegesen utazni, és lassan; abba kell hagyni az oktalan versengést, de a sakkozást például nem; le kell szállítani a focisták, a filmsillagok és a korrump hivatalnokok bérét, nem dolgoznak ők meg azért... Tudnám ezt még folytatni, de belátom, ha rövid ideig mindenki annyit fogyasztana csak, amennyire szüksége van, a mai világ alapjaiban rendülne meg, ha pedig sokáig, olyan folyamatok indulnának el, hogy a végén fókák úsznának a Balatonban, és a kaviár megint a szegények eledele volna, mint Bizáncban, amikor csak a gazdagok ettek kenyeret. Hogy mindenkinek mennyi az elég, azt majd tudományos számítások alapján döntenek el, aki sokat emittál, keveset kap. A klímaaktivisták által vizionált diktatúra ugyanolyan bestiális lesz, mint bármely másik, Mona Lisa tudna erről mesélni. Máris fázom, édes Néném.

Van abban egy kis *pikantér*, hogy szép és okos hölgyek, akik furcsállják, hogy nincs autóm, nyáron huszonkét fokot szeretnek a lakásban, télen viszont huszonötöt vagy huszonhetet inkább, hogy lehessen trikóban járni. Nem nagy ez a különbség, de ha jobban megszámlolja, akkor a valósághoz mérten olykor negyven fok is lehet. Évi fél centi óceánszint-emelkedés is összejöhet majd ebből, ha a tudósoknak igazuk van: hány marha, hány fíngás, hány fok? Mert nemcsak a nők fáznak télen, és utálják a nagy meleget nyáron, hanem már a férfiak is, energetikailag a hűtés is fűtés, ilyen furcsa dolog a termodinamika.

Mindazonáltal, édes Néném, én azt egyáltalán nem tartom erkölcstelen dolognak, ha Kédnek akár húsz pár cipője is van, legyenek azok bőrből, műanyagból, gumiból vagy fából. Hadd szeressem én is cserébe' a félig véres marhasültet. A nagyanyámnak egy pár cipője volt, nyáron csak akkor húzta fel, ha templomba ment. Sosem evett marhasültet, pedig nem volt vegetás, ők parasztok voltak, ahogy az Móricznál meg van írva.